

VYPRAVOVÁNÍ

EXPERIMENTÁLNÍ SKUPINA ŽÁKŮ

LEKCE:

1. VYPRAVOVÁNÍ
2. PRVKY VYPRAVOVÁNÍ
3. VYPRAVOVÁNÍ – OPAKOVÁNÍ

VÝUKOVÉ CÍLE:

Žáci:

- ⇒ vyjmenují znaky vypravování a vytváří podle nich vlastní text,
- ⇒ společně ve dvojici se spolužákem sestaví správné pořadí jednotlivých úryvků textu do logického sledu,
- ⇒ dodržují při vypravování časovou posloupnost,
- ⇒ správným způsobem zapisují do textu vypravování přímou řeč,
- ⇒ vlastními slovy vysvětlí, co jsou citáty a uvedou příklad.

VYPRAVOVÁNÍ

(Slohová a komunikační výchova, 6. ročník,

1. lekce, experimentální skupina)

HRA

Pantomima ve dvojicích

Dvojice žáků mají za úkol **pantomimicky ztvárnit** nejrůznější slova, nebo i věty.

Zatímco jedna dvojice předvádí dané slovo před tabulí, ostatní dvojice na papír zapisují, co to asi je. Hádající dvojice se spolu mohou potichu domlouvat.

Každá dvojice má na předvádění **limit jednu minutu**. Pak je vystřídána další dvojicí žáků. Odpovědi si všichni zkontrolují, jakmile poslední dvojice skončí své pantomimické vystoupení.

Je možné věnovat pantomimě i více času – každá dvojice bude předvádět během jednoho kola více jak jedno slovo, nebo hrajeme několik kol.

Pokud žáci předváděli jednoduché věty, je vhodné využít je v hodině k dalšímu cvičení – spojit věty do stručného vypravování apod.

Příklady slov:

povolání – hasič, taxikář, kuchař, učitel, kadeřnice, pilot, zedník, číšník...

zvířata – beruška, zebra, mrož, slon, pavouk, ryba, sova, žížala...

činnost – plavat, čistit si zuby, stříhat, počítat, smát se, mýt okna, pít, fotit...

Příklady slovních spojení (vět):

Maminka vaří, pes štěká, dítě sáňkuje, slunce zachází, tatínek spí, vlak jede, muž kácí strom, paní čte knihu...

Pozn.: Námět hry podle PORTMANNOVÁ, R. *Hry pro tvořivé myšlení*, str. 66.

VÝKLAD

Mluvený a psaný projev – mluvený projev se liší od psaného nejen tím, že neužívá písma, ale zvuků řeči, její melodie, síly hlasu, tempa a pauz. Mluvčí má zpravidla výhodu přímého kontaktu s posluchačem. Všímá si jeho reakcí a projev může přizpůsobit. Užívá kratších větných celků než v projevech psaných, aby bylo sdělení srozumitelné.

Vypravování – slohový útvar, jehož základem je děj. Vypravování probíhá v časové posloupnosti (vypravujeme děj tak, jak se skutečně stal). Při vypravování musíme vynechat nedůležité podrobnosti, musíme volit výstižná dějová slovesa a vhodně užívat přímou řeč.

Vypravování zážitků a událostí patří k nejčastější složce lidské komunikace.

ZÁPIS DO SEŠITU

VYPRAVOVÁNÍ

- slohový útvar;
- popisuje příhody, události, zážitky...
- musí obsahovat:

název, osnova, děj, časová posloupnost, přímá řeč, dějová slovesa...

PRÁCE VE DVOJICÍCH

Poskládejte lístečky správně podle toho, jak šel děj:

- Před cukrárnou jsme zastavili a já zůstal venku hlídat kola.
- Všechno bylo marné. Kolo se už nenašlo.
- Jednou jsme se se sestrou a s kamarádem rozhodli, že pojedeme do Stoda na zmrzlinu. Jeli jsme na kolech.
- Otočím se a jdu ven. Moje nové kolo nikde! Nevidím ho! Co teď?
- Vešel jsem do obchodu. „Co tu děláš, běž hlídat kola!“ okřikla mě sestra.
- Jeli jsme na policii. Vyslechli nás, naložili do auta a jezdili po Stodě.
- Po chvíli vyšel z cukrárny kluk. Povídá: „Máš jít dovnitř, něco ti chtějí.“

Vyhledejte dějová slovesa – zapisujte na tabuli, určujte slovesný čas.

Všímejte si toho, jak se čas během vypravování mění z minulého na přítomný a zase zpět.

Pokuste se vypravování zkrátit tak, jako byste chtěli poslat telegram (nebo napsat SMS) o tom, co se stalo.

OPAKOVÁNÍ

Přečtěte si obsah tabulky v učebnici:

Jazykové prostředky vypravování

Při vypravování užíváme převážně těchto jazykových prostředků:

- dějová slovesa,
- čas přítomný místo času minulého,
- přirovnání,
- různé druhy vět podle postoje mluvčího,
- přímou řeč,
- jednočlenné věty,
- výstižná podstatná a přídavná jména pro přesné pojmenování,
- příslovce pro vyjádření dalších okolností děje,
- spojky, které zpomalují nebo stupňují děj,
- citoslovce.

Shrneme-li výčet možných jazykových prostředků, dojdeme k závěru, že slovník vypravování je vlastně neomezen. Záleží pouze na naší schopnosti využívat slov významově bohatých a působivých. Stejně tak mnohotvárnost vět záleží na tom, jak dokonale známe svou mateřštinu a jaký máme jazykový cit.

Pozn.: Učebnice Český jazyk 6 (Fraus), strana 130.

HRA

Dárky z cesty

Učitel začne vyprávění: „Teta Běta přijela z **M**allorky a přivezla nám ...“ a doplní libovolnou **věc**, která začíná na M. Vyzve postupně všechny žáky, aby zopakovali úvodní větu a aby každý podle sebe doplnili, **co nám teta Běta přivezla**. Učitel bude jejich výroky komentovat pouze **souhlasem** nebo **nesouhlasem**. Žáci musí přijít na klíč hry – všechny věci, které nám teta

přivezla, začínají na M. Pokud žák vybere věc na M, učitel řekne: „**Správně**“. Pokud žák vybere věc, která začíná na jiné písmeno, učitel řekne: „**Špatně**“.

V dalším kole může učitel pokračovat tím, že řekne: „Teta Běta přijela z **T**yrol a přivezla nám ...“. Tentokrát musí žáci doplňovat věci začínající na písmeno T. Ti, kteří už na smysl hry přišli, nesmí ostatním radit, pouze správně doplňují vhodná slova. Můžeme hrát tak dlouho, dokud nebudou všichni žáci vědět, co mají doplňovat.

Pozn.: Námět hry podle PORTMANNOVÁ, R. *Hry pro tvořivé myšlení*, str. 32.

ÚKOL

Domácí úkol – napište krátké vypravování, které bude popisovat návrat tety Běty ze zahraničí.

PRVKY VYPRAVOVÁNÍ

(Slohová a komunikační výchova, 6. ročník,

2. lekce, experimentální skupina)

OPAKOVÁNÍ

Co je základem vypravování?

Děj, událost, která se stala, zážitek, něco, co jsme viděli, slyšeli, zažili...

Musíme ve vyprávění zachovávat časovou posloupnost? Co to znamená?

Ano, vyprávět děj přesně tak, jak se stal, jak šel po sobě...

Jaké jsou ostatní zásady vyprávění? Jak by mělo vypadat?

Vynechat nedůležité podrobnosti, volit výstižná slova, dějová slovesa, používat přímou řeč.

HRA

Vyprávíme příběh

Pokud je to možné, žáci si sesednou do **kruhu**. Postupně budou jeden za druhým **přidávat** do společného vypravování **věty**, které sami vymyslí.

Učitel začne vypravování **první větou** a předá **slovo** svému sousedovi tím, že mu **určí sloveso** (nebo podstatné jméno – záleží na tom, co chceme se žáky procvičovat), které **musí ve své větě žák použít**. Jakmile žák vymyslí větu, která bude ve vypravování pokračovat, řekne ji nahlas a předá slovo dalšímu žáku tím, že mu taktéž určí sloveso, které musí použít.

Žáci by měli dbát na to, aby byl příběh **smysluplný** a aby se jim podařilo **ukončit ho během jednoho kola**. Pokud se to nepodaří, necháme žáky vyprávět příběh ještě jedno kolo. Všichni musí dávat pozor, aby věděli, na co navazují a jaké sloveso musí ve vypravování použít.

Touto hrou žáci procvičují vzájemnou spolupráci, tvůrčí myšlení a rozvíjejí slovní zásobu.

Pozn.: Námět hry podle HOUŠKA, T. *Škola hrou*, str. 97.

PRÁCE S UČEBNICÍ

Přečtěte si následující věty:

- ___ Loni jsem dostala k Vánocům lyže.
- ___ Tatínek s námi jel na týden do Krkonoš.
- ___ Můj bratr Pavel už uměl lyžovat, ale já se teprve začala učit.
- ___ Pak následovala během týdne celá řada dalších pádů.
- ___ Chtěla jsem se zachránit a honem jsem se chytila tatínka kolem krku.
- ___ Měla jsem velikou radost a druhý den jsem se začala chystat na hory.
- ___ Ubytovali jsme se a hned vyrazili na stráň.
- ___ Sotva mi tatínek poprvé připevnil lyže na boty, začaly se mi rozjíždět nohy.
- ___ Oba dva jsme ztratili rovnováhu a svalili se do sněhu.
- ___ Když jsme v neděli odjízďeli domů, měla jsem skvělý pocit, že už umím celkem dobře lyžovat.

Pozn.: Učebnice Český jazyk 6 (Fraus) strana 125, cvičení 2.

Očísľujte věty tak, jak se příběh odehrál, zachovejte logiku a časovou posloupnost:

1, 3, 5, 9, 7, 2, 4, 6, 8, 10.

Vymyslete název vypravování (příběhu) – čtete názvy nahlas:

Moje první lyžování, Moje první lyže, Krkonoše, Lyžování v Krkonoších, Já a lyže...

Doplňte do vypravování přímou řeč:

„Hurá, hned ráno začnu balit“, „Hurá, pojedeme do Krkonoš!“, „Pomóc, padám!“...

ZÁPIS DO SEŠITU

OSNOVA VYPRÁVOVÁNÍ

4 hlavní části:

- uvedení do děje, zápleтка, vyvrcholení, rozuzlení;

Typy: heslovitá, větná, citátová (+ ukázky a příklady), obrázková.

ZÁPIS DO SEŠITU

PŘÍMÁ ŘEČ

Způsoby zápisu přímě řeči v textu:

- Maminka volala: „Děti, pojdte domů!“
- „Děti,“ volala maminka, „pojdte domů!“
- „Děti, pojdte domů,“ volala maminka.

DĚJOVÁ SLOVESA

- většinou v minulém čase, při vyvrcholení děje přechází do času přítomného.

KLÍČOVÁ SLOVA

- slova, která jsou zadána a ve vypravování se musí objevit: *prázdniny, slunce, požár, kamarádi, poslouchat, radost...*

HRA

Tleskni

Učitel pomalu předčítá krátké **vyprávění** a žáci mají za úkol **tlesknout** vždy, když uslyší **sloveso, slovo začínající na vybrané písmeno, vlastní jméno apod.**

Hru lze přizpůsobit jakémukoli vypravování.

Žáci musí být neustále ve střehu. Kdo vynechá některé z tlesknutí, zapíše si na kousek papíru **trestný bod**.

Kdo má na konci hry nejméně trestných bodů? Kdo dokáže příběh převyprávět?

Pozn.: Námět hry podle autorky.

Příklad vyprávění:

Uprostřed lesa, v chaloupce z větví a březové kůry, bydlel medvěd Jonáš s medvědicí Toňou. Žili by si docela spokojeně, jen kdyby je netrápilo, že v koutě stojí prázdná kolíbka. Jonáš jí vyrobil už před časem, ale děfátko stále nepřicházelo.

Blížily se Vánoce. Ve všech norách a doupatech v celém lese to vonělo čistotou a cukrovím, všude stály připravené stromečky k ozdobení, jen v medvědí chaloupce zůstávalo všechno při starém. K čemu stromeček, když se z něj neradují dětské oči, k čemu cukroví, když tu není mlsná malá hubička?

A tak Toňa vzala svou brašnu a že prý zajde ke kmoťře lišce, podívat se jestli ty její mrňouskové jsou už v pořádku, někde si uhnaly pořádnou rýmu

a kašel. A taky že se zastaví u starého jezevce, stěžoval si nedávno, že nemůže spát a tak mu donese trochu bylinek.

Jonáš se rozhodl, že půjde s ním. Na kraji lesa, kousek od jezevcova doupěte, shodil onehdy vítr suchý habr, tak ho odnese domů na topení.

Lištičky už byly zase veselé a neposedné, po kašli a rýmě nebylo ani památky. Tak se chystali ještě odevzdat u jezevce bylinky, vzít soušku a vrátit se domů.

Jenže všechno bylo jinak. Jezevec je nevrle přivítal: „Podívejte se na to nadělení!“ Ukázal jim uplakané chlupaté klubíčko ve svém brlohu.

„Kde se tu vzalo?“ chtěla vědět Toňa a zvedla ten uzlíček do náručí. V té chvíli se z něj vyloupily dvě packy, které se jí ovinuly kolem krku, a upřela se na ní dvě krásná očička. Medvídě, vážně malý medvídek! Čí asi je? Kde se tady vzal? „Šel jsem si najít něco k snídani“ začal své povídání jezevec, „když jsem uviděl na cestičce u tří dubů medvědic. Nesla tady toho drobečka. Když došla k mému brlohu, rozhlédla se, jestli jí nikdo nevidí, položila ho na můj práh a utekla do lesa tak rychle, že jsem na ní nestačil ani zavolat. Jen nevím, co si s ním počnu...“

„To vím já“ řekla Toňa i Jonáš zároveň. „Necháme si ho a budeme se o něj starat a mít ho rádi. Od téhle chvíle to bude náš syn a my jeho táta s mámou!“

Toňa už medvídku z náruče nepustila. Donesli si ho domů. Položili ho do připravené kolébky, tatínek Jonáš ho houpal, než maminka Toňa připravila mlíčko. Potom se nenápadně vytratil z chaloupky a vrátil se po chvíli s pěkným vánočním stromečkem. Ozdobili ho a postavili pod něj kolíbku s medvídkem.

Byl to ten nejcennější a nejúžasnější dárek, jaký kdy v životě dostali. Od té doby zase rádi slaví v lesní chaloupce Vánoce, protože jsou to svátky rodinné pohody a lásky!

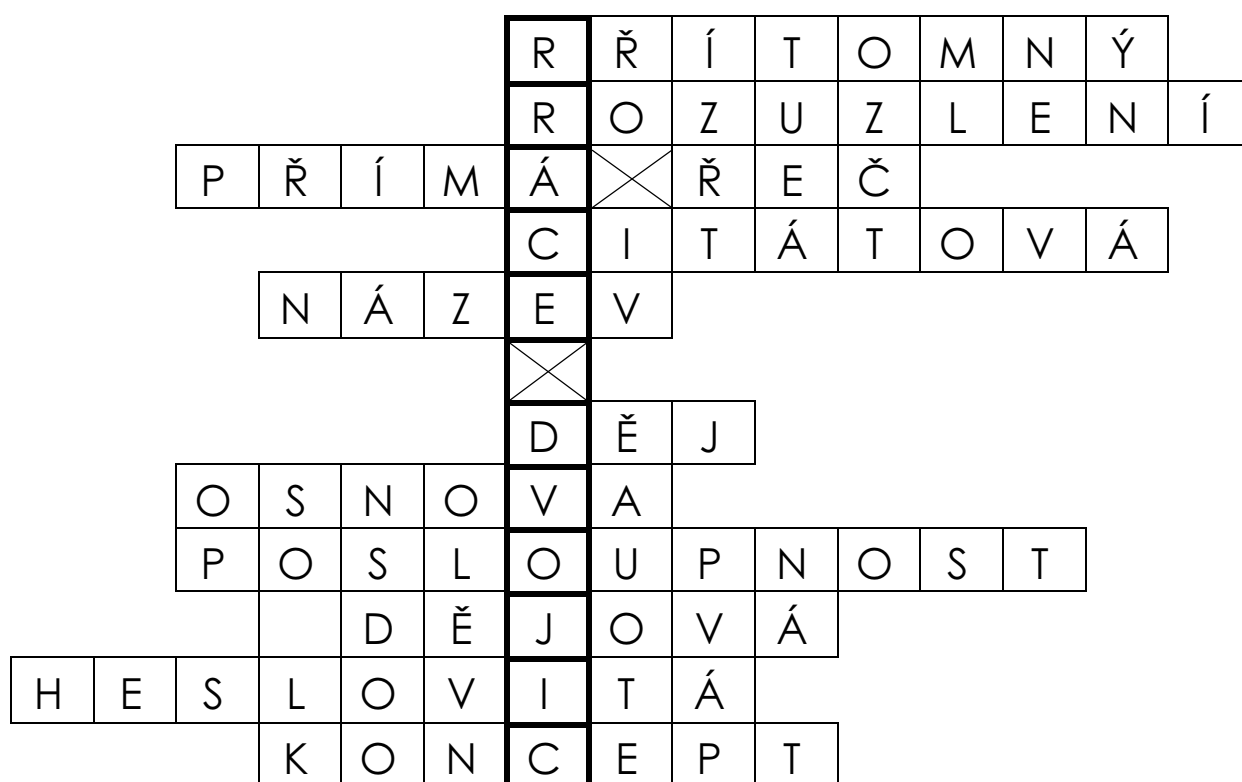
VYPRAVOVÁNÍ – OPAKOVÁNÍ

(Slohová a komunikační výchova, 6. ročník,

3. lekce, experimentální skupina)

OPAKOVÁNÍ – KŘÍŽOVKA

Lze připravit na tabuli (učitel předčítá legendu a vyvolává žáky), nakopírovat na lístečky apod.

1. Slovesný čas, který stupňuje napětí.
2. Poslední část osnovy, závěr vypravování.
3. Někdo mluví, používáme uvozovky.
4. Osnova, která používá výroky postav.
5. Začátek vypravování.
6. Základ vypravování.
7. Úvod, stať, závěr.
8. Následnost dějů logicky za sebou.
9. Slovesa, která nejčastěji užíváme.
10. Typ osnovy, je tvořena pomocí slov, slovních spojení.
11. Psaní slohové práce nanečisto.

HRA

Tajné zprávy

Učitel rozdá žákům **papíry** (stačí polovina A5 na výšku), žáci si vezmou **tužku** a čekají na pokyny učitele.

K horní hranici papíru žáci napíší přídavné jméno popisující vlastnost (**jaký, jaká, jaké...?**) a napsané slovo založí tak, aby ho nikdo další nemohl přečíst. Pošlou papír po směru, který určí učitel dalšímu žákovi. Na papír, který žáci nyní dostali, napíší podstatné jméno (**kdo?**), opět nápis založí, aby nešel přečíst, a pošlou papír svému sousedovi. V dalších kolech žáci připisují příslovce (**jak?**), slovesa (**co dělal, co dělá?**), podstatné jméno v 7. pádu (s kým, čím?) a příslovečné určení místa (**kde?**). Naposledy papír založí a pošlou ho sousedovi.

Pak všichni mohou papíry rozmotat a přečíst si vzniklou větu. O zábavu nebude nouze! Možná vzniknou věty podobné této: **Velký velbloud smutně seděl se svačinou pod mostem.** Nebo věty mnohem vtipnější a zajímavější. Žáci mohou jeden po druhém nahlas číst, jaké vtipné věty vytvořili. Pokud má hra úspěch, může se několikrát zopakovat.

Hry lze využít i při dalším procvičování vypravování – za domácí úlohu mohou žáci vytvořit vypravování na klíčová slova, která jsou na papírku napsaná.

Pozn.: Námět hry podle HOUŠKA, T. *Škola hrou*, str. 79.

PRÁCE S TEXTEM

Ve dvojicích sestavte rozstříhané vypravování pohádky s moderními prvky tak, aby byla zachována časová posloupnost a pohádka dávala smysl.

Žila byla jednou jedna holčička. Strašně ráda nosila na hlavě červenou kšiltovku, proto jí nikdo neřekl jinak než „Červená kšiltovka“. Jednoho dne se Červená kšiltovka rozhodla, že se vydá navštívit, svoji babičku, která byla celý týden nemocná. Nejdřív se Červená kšiltovka ujistila, že je babička doma, aby se netrmácela přes celé město zbytečně. Vzala proto mobil, vytočila babiččino číslo a sjednala si schůzku.

Poté si do baťůžku naskládala krabičku Paralenu, sprej do nosu, účet za telefon (který omylem přišel na jejich adresu) a samozřejmě nezapomněla ani na víno a bábovku. Hodila bágel na záda a utíkala na autobus. Na zastávce se jí zdálo, že ji zpovzdálí sleduje nějaký velký pes. Ale autobus už byl naštěstí v zatáčce, takže se Kšiltovka nachystala a vytáhla z peněženky lístek, aby si mohla hned po nástupu cvaknout. Dveře autobusu se zavřely a Kšiltovka vyrazila směrem na druhý konec města.

Protože se nudila, chvilkami si četla vývěsky na oknech autobusu a chvílemi se dívala ven. A venku ho zase zahlédla – velkého černého psa... Utíkal po chodníku a sledoval autobus. Na poslední zastávce Kšiltovka vystoupila a vydala se směrem k paneláku, ve kterém babička bydlela.

Tam nejprve zazvonila, aby jí babička bzučákem otevřela hlavní dveře, a pak si to hned namířila k výtahu. Babička bydlela až v posledním patře, takže si Kšiltovka stihla po cestě ještě promyslet, o čem bude babičce dnes vyprávět. Když vystoupila z výtahu, zdálo se jí, že je na chodbičce něco jinak než obvykle. Už už chtěla Kšiltovka zvonit na zvonek u dveří, když v tom si všimla, že jsou dveře pootevřené. Vstoupila do předsíně, pozdravila, ale babička se neozývala.

„Asi leží v posteli,“ řekla si Kšiltovka. Prošla kuchyní a zaklepala na dveře od ložnice. Odtud se ozýval ohromný hluk – babička se dívala na televizi. Byla už mírně nahluchlá, naslouchátko si nechtěla nechat koupit, tak musela hodně zesilovat televizi. Kšiltovka vstoupila do dveří – ale co to? V posteli neleží babička, ale velký černý pes převlečený za babičku.

„Jen pojd' dál, Kšiltovko. A neostýchej se. Už tě čekám...“ řekl pes. Kšiltovka se přece jen trochu zarazila, prohlíží si ho, ale jako babička jí nepřipadá:

„Babičko, proč máte tak veliké oči?“

„To abych tě lépe viděla, pro nové brýle si do optiky jdu až zítra!“

„A babičko, proč máte tak veliké uši?“

„Vždyť to víš, už špatně slyším...“ zasmál se pes a odhalil špičáky.

„A babičko, proč máte tak veliké zuby?!“ zděsila se Kšiltovka.

„To abych tě mohl sežrat!!“ vykřikl pes a vrhl se na Kšiltovku. Slupl ji jako malinu a spokojeně usnul.

Naštěstí ale šla kolem babiččina sousedka a slyší, jak se z babiččina bytu ozývá strašlivé chrápání. Vejde otevřenými dveřmi až do ložnice a co nevidí – na posteli se válí pes s plným břichem a babička nikde. Vzpomene si, jak že to bylo v té pohádce, skočí do kuchyně, tam vytáhne ze zásuvky nůž a šmik-šmik, rozpárá černé břicho. Z něj vyskočí babička i Kšiltovka a svorně sousedce děkují.

Břicho potom všechny naplnily starými tlustými knížkami a pečlivě zašily. Když se pes po delším spánku vzbudil, dostal chuť na jedno točené, aby mu vytrávil. Zvedl se z postele, ale připadalo mu, že je mnohem těžší, než před chvílí. Řekl si, že Kšiltovka byla pěkný cvalík, a proto je tak těžký. Vykolébal se z bytu na chodbu, přivolal výtah a nastoupil.

Že ale jeho břicho bylo plné tlustých, moudrých knih a pes tak vážil mnohem víc, než byla povolená nosnost, výtah se s ním utrl. A babička si s Kšiltovkou v klidu pochutnávala na bábovce. Týden potom sice musela do schodů chodit pěšky, ale nový výtah za to stál!

Společná kontrola – čtení textu.

Vyhledejte znaky vypravování – přímá řeč, dějová slovesa, změna slovesného času...

Vymyslete vhodný název.